

С. А. Каріков

Початок Реформації у герцогстві Саксонському

озгортання лютеранської конфесіоналізації в німецьких землях у добу раннього Нового часу — тривалий складний процес, що мав виразну специфіку в різних територіях. Особливості конфесійних перетворень визначалися як позиціями провідних соціальних груп, так і діями церковної та світської влади. Суперечності інтересів тих сил, які брали участь в євангелічному русі, помітно вплинули на хід і результати Реформації в різних регіонах.

До територій Німеччини, в яких становлення євангелічно-лютеранської конфесії було позначене серйозними проблемами, належить герцогство Саксонське. Розкол саксонських територій визначив неодноразовість розгортання Реформації в цьому регіоні, помітно вплинувши на позиції правлячої верхівки. Якщо влада курфюршества Саксонського надала Лютеру покровительство, що сприяло перетворенню Віттенберга на центр євангелічного руху, то політика саксонських герцогів виявилася значно більш суперечливою. Розкриття її особливостей є актуальним, урахувавши помітне місце подій Реформації у Саксонсько-Тюрінзькому регіоні у загальному процесі лютеранської конфесіоналізації в німецьких землях.

Окремі аспекти суспільно-політичної ситуації в герцогстві Саксонському раннього Нового часу серед німецьких дослідників другої половини ХХ — початку ХХІ ст. розглядали Г. Вартенберг [1, S. 543–571; 2, S. 67–90], М. Брехт [3, S. 283–291], Х. Смолінські [4, S. 11–19], Х. Ядац [5, S. 77–93]. Основна їх увага була зосереджена на відносинах реформаторів (передусім, Мартіна Лютера) з територіальною герцогською владою. У сучасній вітчизняній історіографії до проблеми євангелічного руху в герцогстві Саксонському звертається В. О. Дятлов, характеризуючи взаємодію князівської влади (в особі герцога Георга) і комунікативної культури Реформації [6, с. 55–59].

Мета нашої розвідки — розкрити умови, за яких стала можливою реалізація реформаційних перетворень на території герцогства Саксонського, і з'ясувати, чому зміни в конфесійних позиціях місцевої влади не сприяли стабілізації суспільно-політичної ситуації в регіоні. Хронологічні межі статті охоплюють події 20–початку 40-х рр. ХVІ ст. — від перетворення Реформації в Німеччині на масовий суспільно-політичний рух до початку правління герцога Моріца Саксонського. Джерельну базу дослідження становлять документальні матеріали (передусім візитаційні інструкції і звіти), на основі яких було розпочато конфесійні перетворення на території герцогства Саксонського за часів пізньої Реформації.

На динаміку розгортання реформаційного руху в герцогстві Саксонському значною мірою вплинуло загальне політичне становище цієї території. З 1485 р. Саксонія була розділена на дві частини. Альбертинська (молодша) династична лінія князівського дому Веттінів утвердилася у Східній Саксонії, а також в округах Лейпциг і Пегау. Резиденцією місцевих правителів, які володіли титулом герцога, був Дрезден (пізніше — Лейпциг). Решта саксонських земель підпорядковувалася ернстинській (старшій) лінії дому Веттінів, представники якої мали титул курфюрста [7, S. 25].

Розділ саксонських володінь не означав припинення суперництва між двома династичними лініями Веттінського дому — навпаки, воно періодично загострювалося. Головним предметом ворожнечі були взаємні територіальні претензії й титул курфюрста. В епоху Реформації це суперництво набуло й релігійного забарвлення. Якщо ернестинська частина Саксонії фактично стала загальнонаціональним центром євангелічного руху, то в альбертинських територіях міцні позиції зберігла Римсько-Католицька Церква: у цих землях прокатолицьки були налаштовані як більшість дворянства, так і міський патриціат. Така ситуація, як зазначає Ю. Є. Івонін, була зумовлена тим, що для молодших нащадків дворянських родин церковна служба часто ставала головним засобом існування, оскільки земельні володіння, згідно з правом майорату, переходили до рук старших синів [8, с. 118].

Під час правління Георга Бородатого (1500–1539) місцева влада докладала максимальних зусиль, щоб запобігти поширенню євангелізму на території герцогства Саксонського. Головну причину Реформації саксонський герцог, як і більшість католицьких ідеологів, убачав у діяльності «єретика» Лютера та невеликого кола його прибічників. Ще до Реформації герцог Георг був ініціатором реформи саксонських монастирів, яка передбачала укріплення моральності ченців і введення більш суворого порядку. Такі погляди зумовили сутність і напрями його подальшої церковної політики — мобілізації й об'єднання усіх сил для відвернення «єресі». Контрреформаційна діяльність герцога, який спирався на підтримку, була широкомасштабною і розгалуженою: репресії проти учасників реформаційних заворушень, політичні переговори та дискусії з князями — покровителями Лютера, створення загального союзу контрреформаційних сил, активна позиція на імперському рівні, забезпечення релігійно-ідеологічного наступу проти нового вчення [9, с. 252–253].

Як зазначає В. О. Дятлов, головну надію щодо придушення євангелічного руху герцог Георг покладав на адміністративні заходи, які реалізовували його канцелярія, двор і радники на місцях. Для широкого загалу відкритими були друковані циркуляри, де саксонський герцог забороняв підданам слідувати новаціям. Спираючись на рішення Вормського рейхстагу 1521 р., Георг намагався влаштувати інтелектуальну ізоляцію Віттенберга шляхом заборони друкувати твори Лютера та його послідовників [9, с. 253]. Однак у реформаційному русі вперше в історії було продемонстровано силу, владу нових комунікаційних засобів і важелів впливу. Прихильники євангелізму активно використовували різноманітні канали комунікації (книгодрукування, листування, повсякденне приватне спілкування місцевих мешканців з паломниками, купцями, студентами), які не могли бути усунені традиційними методами заборони [6, с. 57]. Тож заходи, вжиті герцогом Георгом, давали переважно зовнішній ефект: на деякий час стримавши поширення євангелізму в регіоні, вони не могли викоринити підґрунтя для його утвердження в герцогстві Саксонському в майбутньому.

Смерть герцога Георга 17 квітня 1539 р. вирішальним чином змінила конфесійно-політичну ситуацію в герцогстві Саксонському. Ця подія означала не тільки те, що пішов з життя непримиренний ворог Мартіна Лютера і лютеранства: відкривши шлях до влади його брату Генріху Добродію, вона водночас засвідчила перспективу запровадження Реформації на території герцогства Саксонського [3, S. 283].

Зазначена перспектива була пов'язана з попередніми діями нового саксонського герцога. Уже в 1531 р. Генріх був присутнім на євангелічній проповіді, виголошеній Лютером у Торгау [4, S. 18]. У 1537 р. Генріх під впливом своєї дружини Катарини сприяв здійсненню окремих заходів Реформації у власних володіннях у Фрейберзі й Волькенштейні. Зокрема, 1 січня 1537 р. придворний проповідник Якоб Шенк (колишній студент Віттенберзького університету) вперше здійснив у Фрейберзькому соборі євангелічне богослужіння [5, S. 81]. Того ж року Генріх звернувся з проханням щодо вступу до Шмалькальденського союзу, здобувши гарантії підтримки з боку саксонського курфюрста Йоганна Фрідріха [4, S. 18].

Г. Вартенберг зауважує, що Лютер сприйняв прихід до влади герцога Генріха V з радісним очікуванням. Його оптимізм визначався сподіваннями відновлення династичної єдності дому Веттінів, наслідком чого мало стати поширення Реформації в усьому Саксонсько-Тюрінзькому регіоні. Група віттенберзьких теологів у складі Лютера, Юстуса Йонаса, Каспара Круцигера й Філіпа Меланхтона вирушила до Лейпцига, де на свято Трійці (25 травня) 1539 р. було урочисто проголошено початок створення нового церковного ладу на території герцогства Саксонського [1, S. 569]. 6 липня 1539 р. у церкві Св. Хреста у Дрездені було здійснене євангелічне богослужіння. Ця подія стала приводом для відвідання саксонського герцога курфюрстом Йоганном Фрідріхом із великим почтом [2, S. 68].

Під час нетривалого правління герцога Генріха V Добродічного (1539–1541) в альбертинській частині Саксонії було здійснено дві візитації. Перша з них відбулася в 1539 р. Необхідність її проведення була зумовлена активним опором нововведенням, який чинило місцеве католицьке духовенство. Зокрема, таку позицію обстоював мейсенський єпископ Йоганн фон Мальтіц. За його сприяння було підготовано катехізіс, витриманий у дусі реформованого католицизму (на думку Лютера, його укладачем був каноник мейсенського собору Юліус Пфлюг). У цьому творі було збережено ідею дистанціювання від прибічників євангелізму як «розкольників» і «еретиків» [3, S. 284]. Крім того, Римсько-Католицьку Церкву в регіоні представляли чернечі ордени (зокрема, францисканці), а підтримку їй продовжувала надавати значна частина місцевого дворянства [4, S. 18]. Активізація противника вимагала від прибічників Реформації якнайшвидшого здійснення виголошених цілей. В іншому випадку існувала загроза втрати ініціативи у процесі конфесійних перетворень і в кінцевому рахунку — поразки євангелізму.

Проведення першої візитації було регламентоване герцогською інструкцією від 10 липня 1539 р. Цей документ в основних рисах відповідав візитаційному статуту 1527 р. для курфюршества Саксонського [5, S. 82]. Інструкцією 1539 р. було визначено, що сфера контролю охоплює «парафії, священнослужителів, проповідників, капеланів, школи, вчителів й інші подібні справи» на території герцогства Саксонського. Візитатори повинні були використати свої повноваження для «усунення помилкових думок» і виправлення стану справ у церковній та шкільній сферах відповідно до змісту інструкції [10, S. 257].

Протягом перевірки парафій візитатори повинні були відповісти на такі основні питання: наскільки добре знають священнослужителі євангелічне віровчення і дотримуються його настанов у повсякденному житті; чи здійснено відхід від догматики й культу католицизму у церковній практиці; яким є матеріальне становище священнослужителів [10, S. 258–259]. Особливо помітним є прагнення авторів інструкції 1539 р. усунути вплив католицизму на церковну організацію й відправлення культу. Було передбачено заборону діяльності чернечих орденів (зокрема, августинців і францисканців) на території герцогства Саксонського, скасування римсько-католицької меси, виголошування проповідей у монастирях [10, S. 262]. Така рішучість може бути пояснена тим, що в укладанні інструкції брали безпосередню участь представники саксонського курфюрста Юстус Йонас і Георг Спалатін, позиція яких відповідала загальному курсу віттенберзьких теологів.

Спеціальні статті прямо забороняли проповідникам здійснювати т. зв. «кутові» або «приватні» богослужіння (*Winkelmessen*), характерні для практики середньовічної Римсько-Католицької Церкви [11, S. 263]. Варто зазначити, що згадані статті було підготовлено для сільських проповідників. Можливо, необхідність розробки спеціального документа для регламентації практики євангелічного богослужіння в сільських парафіях герцогства Саксонського була зумовлена більшим консерватизмом та нижчим освітнім рівнем місцевих священнослужителів, порівняно з міськими проповідниками.

За зразком курфюршества Саксонського територію герцогства було розділено на візитаційні округи, у кожному з яких працювала комісія у складі священнослужителів та юристів [5, S. 82]. У здійсненні візитації 1539 р. взяла участь низка священнослужителів, запрошених із курфюршества Саксонського: Йоганн Пфедфінгер, Вольфганг Фусс, Йоганн Бухнер, Лоренц Шреер, Йоганн Райманн, Антон Лаутербах. За дорученням курфюрста до проведення візитації в герцогстві Саксонському були залучені й такі відомі віттенберзькі теологи, як Каспар Круцигер, Фрідріх Міконій, Ніколаус фон Амсдорф [2, S. 70–71].

Для постійного нагляду за церковними справами візитаторами протягом перевірки було призначено суперінтендентів, які мали повноваження контролювати знання віровчення, здійснення богослужіння й повсякденне життя місцевих євангелічних священнослужителів. Так, згаданий вище Антон Лаутербах став суперінтендентом у Пірні [3, S. 285]. У процесі візитацій відбулися певні зміни у складі духовенства в містах та селах герцогства Саксонського. Зокрема, в Лейпцизі до церкви св. Фоми були призначені проповідник Фрідріх Бройнс і диякон Йоганн Фікер. До церкви св. Миколая за поданням міської ради було рекомендовано колишнього ректора монастирської школи Вольфганга Пфендтнера. Проповідник церкви св. Якоба Георг Ліст (випускник Лейпцизького університету) зберіг свою посаду [5, S. 83–84].

Після завершення візитації у вересні 1539 р. групою віттенберзьких теологів (Йонасом, Спалатином, Круцигером, Міконієм, Юстусом Менієм і Йоганном Вебером) було укладено церковний статут, призначений для проповідників герцогства Саксонського, що містив виклад основних положень євангелізму й регламентував здійснення богослужіння. Загалом догматична частина цього документа (т.з в. «Требник Генріха») відповідала змісту євангелічних статутів, прийнятих у німецьких землях у попередні роки [12, S. 264–281]. Варто нагадати, що за два роки до того Мартіном Лютером було підготовано Шмалькальденські статті, у яких визначалися ключові розбіжності між євангелічним і католицьким віровченнями [13, с. 349]. Ця подія сприяла певній уніфікації догматів євангелізму, що позначилося і на змісті Саксонського статуту 1539 р. Зокрема, у викладі Таїнств Хрещення й Причащення [12, S. 267–269] його автори дотримувалися принципів, сформульованих Лютером [14, с. 323–325].

Виданий спочатку як тимчасовий, з 1540 р. Саксонський статут був визнаний офіційним церковним статутом у володіннях альбертинської лінії дому Веттінів. Його розділи увійшли до «Генеральних статей» 1557 р. і «Великого статуту курфюршества Саксонського» 1580 р., прийнятих за часів правління Августа I [2, S. 71]. Тим самим цей документ відіграв важливу роль у здійсненні лютеранської конфесіоналізації в Саксонії.

На ґрунті сформульованих у «Требнику Генріха» принципів було продовжено реформування територіальної церковної організації герцогства Саксонського. Другу церковну візитацію в Мейссенському й Тюрінзькому округах було здійснено протягом більш тривалого часу: з грудня 1539 р. до жовтня 1540 р. Необхідність її проведення визначалася повільним впровадженням принципів Реформації в діяльність територіальної церковної організації, передусім — у сільських общинах [5, S. 89]. Протягом проведення візитації було здійснено огляд близько 500 парафій [2, S. 74]. Відсутність серед візитаторів віттенберзьких теологів дає змогу Х. Смолінські визначити перевірку 1539–1540 рр. як крок у напрямі відходу від впливу курфюршества Саксонського в напрямі розбудови самостійної церковної організації [4, S. 18].

Особливу увагу під час другої візитації в герцогстві Саксонському було приділено стану матеріального забезпечення парафіяльних священнослужителів та вчителів. Навряд чи це можна пояснити лише турботою про їх добробут; найімовірніше, герцогська влада, даючи згоду на проведення візитації, мала на меті інші цілі. Дослідники зазначають, що наявність фінансових проблем вплинула на рішення герцога Генріха здійснити секуляризацію церковного майна [8, с. 118]. Механізмом реалізації

цих планів було визнання патронату герцогської влади над церквами, що передбачало право управління й використання нею церковного майна [2, S. 73]. Саме у процесі візитації виникала можливість здійснити облік цих ресурсів й підпорядкувати їх контролю герцогської адміністрації.

У підсумковому звіті візиторів від 11 жовтня 1540 р. було наголошено на необхідності ретельної підготовки священнослужителів до виконання своїх обов'язків, що мали перевіряти суперінтенденти, на моральній поведінці священників, яка повинна була слугувати за приклад парафіянам, на здійсненні нагляду консисторією за їх поведінкою й родинним життям, на узгодженні змісту проповідей із принципами Аугсбурзького віросповідання [15, S. 284–285]. Виокремлення візиторами зазначених завдань дозволяє припустити, що в діяльності священнослужителів спостерігалися певні порушення принципів, проголошених герцогською інструкцією й церковним статутом 1539 р.

Друга візитація в герцогстві Саксонському, як і попередня перевірка, не мала на меті врегулювання соціальних проблем, що безпосередньо впливали на стан церковних та шкільних справ у регіоні. Значна частина місцевих євангелічних священнослужителів виявила недостатні знання для успішного виконання своїх обов'язків. Водночас далеко не всі представники прокатолицьки налаштованого духовенства були усунені з посад [5, S. 93].

Серед придворного оточення герцога Генріха також продовжували знаходитись особи, які підтримували католицизм. Найбільш впливовими серед них були герцогські радники Георг фон Карловіц і його племінник Крістоф, активність яких викликала особливе занепокоєння Лютера. Георг фон Карловіц, який раніше був радником герцога Георга, обстоював курс реформованого католицизму. На цих позиціях перебували й інші представники дрезденського двора: радники Симон Пісторіс, Людвіг Факс, наумбурзький єпископ Юліус Пфлюг, теолог Георг Вітцель. Останній, зокрема, висловив підтримку католицькому вченню на релігійних переговорах у Лейпцигу в 1539 р., у яких євангелічне угруповання представляли Філіп Меланхтон і Мартін Буцер [4, S. 17].

В умовах збереження католицької опозиції серед правлячих кіл герцогства Саксонського особливого значення для поширення впливу Реформації в широких верствах місцевого населення (передусім, серед молоді) набула освіта. Лютеранська конфесіоналізація посилила зв'язки між середніми та вищими навчальними закладами, сприяючи подоланню кризи в системі вищої освіти, що мала місце у 20-х рр. XVI ст. Так, зокрема, у Лейпцизькому університеті за часів пізньої Реформації навчалося 4400 студентів. Імовірно, кількісне зростання студентства було пов'язано з планомірною підтримкою з боку світської влади, зацікавленою в підготовці кадрів священнослужителів та герцогських службовців. З цією метою у Лейпцизькому університеті надавалося 100 герцогських стипендій для занять на теологічному факультеті [16, S. 147–148].

Позитивний вплив на розвиток Лейпцизького університету справив енергійний, гуманістично освічений Каспар Борнер, який у 1539 р. став новим ректором цього навчального закладу [17, S. 119]. Запрошення відомого гуманіста й реформатора Йоахіма Камерарія для викладання до університету в 1541 р. стало свідченням повороту територіальної влади до підтримки євангелічних ідей. У наступні роки розпочалося реформування системи навчання в цьому закладі [4, S. 22]. Матеріальне становище викладачів Лейпцизького університету на цей час покращилося, передусім, завдяки регламентації заробітної платні. Найвищою вона була у професора грецької та латинської мови (цю посаду в Лейпцизькому університеті обіймав саме Йоахім Камерарій) — 300 гульденів на рік; професор грецької філософії отримував 150 гульденів, професор математики — 100 гульденів, інші професори — 50 гульденів [17, S. 123–124]. Піклування про гідне матеріальне забезпечення кваліфікованих викладацьких кадрів є доказом прагнення реформаторів зберегти академічні традиції і в умовах конфесійно-політичних претворень.

Отже, на межі 30–40-х рр. XVI ст. на території герцогства Саксонського було розпочато впровадження Реформації в церковну практику. Проведення двох візитацій стало важливим кроком у здійсненні лютеранської конфесіоналізації. Сприяло конфесійним перетворенням і надання матеріальної підтримки Лейпцизькому університету з боку герцогської влади. Проте зазначені дії вочевидь не були достатніми: вони визначалися передусім суб'єктивними інтересами герцога Генріха, зацікавленого у збільшенні власних прибутків. Прокатолицькі настрої частини придворних і священнослужителів герцогства також справляли негативний вплив на здійснення Реформації, утруднюючи контакти між Дрезденом і Віттенбергом.

Євангелічна церковна організація в герцогстві Саксонському потребувала нових заходів для подальшого зміцнення, передусім — для утвердження серед широких верств суспільства, особливо в сільській місцевості. Однак збереження розколу Саксонії на дві частини негативно впливало на політичну ситуацію в регіоні, створюючи можливість постійного виникнення конфлікту між курфюрстом та герцогом. У 40-і рр. XVI ст., коли владу в герцогстві Саксонському успадкував Моріц, ця потенційна небезпека поступово переросла у відкрите протистояння між двома династичними лініями дому Веттінів. Перспективами подальшого дослідження є аналіз політичної діяльності Моріца Саксонського протягом 40-х — початку 50-х рр. XVI ст. та її місця у здійсненні лютеранської конфесіоналізації.

Ключові слова: герцогство Саксонське, Реформація, конфесіоналізація, візитація, церковний статут.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Wartenberg G.* Luthers Beziehungen zu den sächsischen Fürsten // *Leben und Werk Martin Luthers von 1526 bis 1546.* — Berlin, 1983. — Bd. 1.
2. *Wartenberg G.* Die Entstehung der sächsischen Landeskirche von 1539 bis 1559 // *Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen.* — Berlin, 1989.
3. *Brecht M.* Martin Luther. Die Erhaltung der Kirche. 1532–1546. — Berlin, 1990.
4. *Smolinsky H.* Albertinisches Sachsen // *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500–1600.* — Münster, 1990. — Bd. 2.
5. *Jadatz H.* Wittenberger Reformation im Leipziger Land. Dorfgemeinden im Spiegel der evangelischen Kirchenvisitationen des 16. Jahrhunderts. — Leipzig, 2007.
6. *Дятлов В. О.* Чого не знав герцог? Князівська влада і комунікативна культура Реформації // *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка.* — 2006. — Вип. 34. — Серія: історичні науки. — № 4.
7. *Blaschke K.* Wirtschaft, Gesellschaft und Politik vor der Reformation // *Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen.* — Berlin, 1989.
8. *Ивонин Ю. Е.* Мориц Саксонский и загадки его политики // *Ивонин Ю. Е. Императоры, короли, министры. Политические портреты XVI века. Исторические очерки.* — Днепропетровск, 1994.
9. *Дятлов В. О.* Реформи і Реформація в Німеччині (XV—XVI століття). — Чернігів, 2010.
10. *Instruction* für die erste Visitation Herzog Heinrichs. Vom 10. Juli 1539 // *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts.* — Leipzig, 1902. — Bd. 1.
11. *Die vier* artikel des dorfpfarrern furgehalten. 1539 // *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts.* — Leipzig, 1902. — Bd. 1.
12. *Kirchenordnunge* zum anfang, für die pfarherrn in herzog Heinrichs zu Sachsen u. g. h. fürstenthum. 1539 // *Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts.* — Leipzig, 1902. — Bd. 1.

13. Голубкин Ю. А. Послесловие // Лютер М. Жить и возвещать дела Господни. — Х., 2001.
14. Лютер М. Шмалькальденские статьи // Лютер М. Жить и возвещать дела Господни. — Х., 2001.
15. *Gemeiner bericht der visitatorn an die pfarrer und dorfschaften in unsers g. h. herzog Heinrichs zu Sachsen etc. lande und fürstenthumb. Vom 11. October 1540* // Die evangelischen Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. — Leipzig, 1902. — Bd. 1.
16. *Blanckmeister F.* Sächsische Kirchengeschichte. — Dresden, 1899.
17. *Thomas R.* Die Neuordnung der Schulen und der Universität Leipzig // Das Jahrhundert der Reformation in Sachsen. — Berlin, 1989.

Резюме

Кариков С. А. Начало Реформации в герцогстве Саксонском

Статья посвящена особенностям проведения Реформации в герцогстве Саксонском. Установлено, что осуществление Реформации в этом регионе в значительной мере было связано с политикой территориальной власти. Рассмотрены основные способы борьбы с евангелическим движением в период правления герцога Георга. Охарактеризованы основные изменения в конфессиональной политике герцога Генриха. Проанализированы ход и результаты церковных визитаций в герцогстве Саксонском, а также образовательная политика территориальных правителей. Сделаны выводы о непоследовательном характере Реформации, проводившейся по инициативе герцогской власти, а также об усилении политических противоречий между герцогством Саксонским и курфюршеством Саксонским.

Ключевые слова: герцогство Саксонское, Реформация, конфессионализация, визитация, церковный устав.

Summary

S. Karikov. The Beginning of Reformation in the Dukedom of Saxony

The article is devoted to the features of realization of Reformation in the Dukedom of Saxony. It is defined that realization of Reformation in this region was related to the policy of territorial power to a great extent. The basic methods of fight against evangelical movement in the period of rule of Duke George are considered. The main changes in a confessional policy of Duke Henry are described. The course and results of church visitations, educational policy of territorial authorities of the Dukedom of Saxony are analysed. The conclusions about inconsistent character of Reformation as a result of initiative of ducal power, and about strengthening of political contradictions between the Dukedom of Saxony and the Electorate of Saxony are made.

Key words: the Dukedom of Saxony, Reformation, confessionalization, visitation, church order.

